

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE İNANÇ COĞRAFYASI DİZAYNI: ORTODOKS BÖLÜNMELER

Gözde KILIÇ YAŞIN

-

Analiz No : 2022 / 13

09.06.2022

Uluslararası sistemdeki tek kutupluluk ve çok kutupluluk arasındaki salınım, inanç dünyasını da etkilemektedir. İnanç grupları üzerinde sağlanan kontrol, dünya siyasetinin biçimlenme sürecini yönetmede önem kazanmaktadır. Siyaset, güç ya da stratejik çıkarlar için din ve inanç dünyasının kullanılması elbette bugüne özel bir durum değil. Yüz yıl önce de güdümlü cemaatler üretiliyordu, dört yüzyıl önce de cemaatler üzerinden siyaset yapılıyor, devletlerin içişlerine karışılıyor, ittifaklar kuruluyor, haritalar değiştiriliyordu. Sonuçta din ve inançlar toplumları yönlendirmede araçsallaştırılmaya müsait bir unsurdur.

Son dönemde de Ortodoks âlemi içerisindeki dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Moskova Patrikhanesine bağlı kiliseler, birer birer merkezlerinden uzaklaşmaktadır. Aslında Doğu Hristiyanlığı ya da özel olarak Ortodoksluk, ümmetçi bir yapılanma değildir. Aksine milli kimliği besleyen, destekleyen ve devleti olmazsa kilisesinin de olamayacağı, devleti varsa mutlaka milli kilisesi olması gerektiği düşünülen yapıda gelişim göstermiş bir inanç sistemidir. Kilise de zaten devletini milli kimlik yaratmada destekleyen bir kurumdur. Bu yüzden devleti bağımsızlaşan kilise de bağımsız olur. Ortodoks kiliselerin genel özelliği budur. Bugün mesele biraz da milli kimliğin yeniden şekillendirilmesi olduğundan Litvanya, Estonyada olduğu gibi Ukrayna, Kuzey Makedonya ya da Karadağda da kiliseler arası sorunlar kurcalanmaya müsait bir ortam yaratmaktadır.[1] Esasen Batılı kültürel kodlarla yenilenmiş milli kimlikler/yeni nesiller yaratma ile geleneksel algıları koruyan milli kimlikleri besleme arasında bir yarış gözlemlenmektedir. Bu yarış; ciddi, derin ve uzun vadeli, görünür ve kısmen görünmeyen hedefler içeren Rusya-ABD arasındaki güç rekabetinin unsurudur. Toplum mühendisliği kimlikleri ve algıları hedeflemektedir. Din ve inanç ise bu algıların yönetimi ve kimliğin şekillendirilmesinde önemli bir araçtır.

Ukraynadaki Rusyaya bağlı kalan kiliselerin Moskovadan kopma hazırlığı, Fener Rum Patrikhanesinin Sırp Ortodoks Kilisesi yetki bölgesindeki Ohri Başpiskopusluğunu tanıması ve yine Fener Rum Patrikhanesinin Avustralyadaki Ukrayna kiliselerini kendi yetki dairesine bağlaması, son dönemin önemli gelişmelerindendir.

Rusya Patrikhanesinden Kopmalar

En yeni gelişme, 27 Mayıs 2022 tarihinde, Rusyaya bağlılığını sürdürmekte olan Ukrayna Ortodoks Kilisesinin Rus Patrik Kirillin savaş konusundaki tutumu nedeniyle Moskova Patrikhanesinden ayrıldığını sosyal medyadan ilan etmesidir.[2] Buna göre Kirill, Ukraynayı işgal eden Rus askeri güçlerini kutsamış, sivillere yönelik saldırıları kınamaktan da kaçınmıştı. Moskova Patrikhanesi kendilerine ayrılma yönünde resmi bir bildirimin yapılmadığını açıklasa da Ukrayna Ortodoks Kilisesinin 45 piskoposunun yaklaşık yarısı, ayinlerinde Patrik Kirillden bahsetmeyi zaten bırakmıştı. Ayinlerde bir kilisenin anılmaması ise ayrılmanın ilk adımıdır. Ukrayna Ortodoks Kilisesinde gerçekleştirilen 29 Mayıs 2022deki ayinde Metropolit Onufry, Kirillin adını Antakya ve Kudüs patriklerinden sonra üçüncü sırada ancak daha önce kullandığı büyük efendimiz ve babamız ifadesini kullanmadan andı. Ayrılıkçı Kiev Ortodoks Kilisesini onaylayan Fener Rum Patriği Bartholomeos ve bu kararı tanıyan Atina, Kıbrıs ve İskenderiye Ortodoks Kiliselerinin liderlerinden ise söz edilmedi.[3] Dolayısıyla kiliseler arası ilişkiler bakımından Ukrayna Ortodoks Kilisesinin pozisyonunu henüz tam olarak değiştirmediği düşünülebilir.

Moskova Patrikhanesi ise olağanüstü bir konsey toplantısı düzenledi, yayınladığı kararda yerel yetkililerin, medyanın, aşırılıkçı örgütlerin ve ülkenin milliyetçi kesimlerinin eşi benzeri görülmemiş baskısına maruz kalan Ukrayna Ortodoks Kilisesinin Başpiskoposuna, piskoposlarına, manastırlarına, rahiplerine ve rahip olmayanlarına tüm destek ve anlayışını ifade etti, Ukrayna Ortodoks Kilisesinin tüzüğünde yapılacak herhangi bir değişikliğin Moskova Patrikhanesinin onayına sunulması gerektiğini hatırlattı ve Rusya Patriği Kirillin savaştan etkilenen herkesle derinden empati kurduğu, sivillerin zayiatının engellenmesi ve barışın sağlanması için defalarca dua çağrısında bulunduğu, mülteciler ve etkilenen herkese mümkün olan yardımın sağlanması çağrısında bulunduğu vurgulandı.[4] Moskovaya bağlı Ukrayna Ortodoks Kilisesi, pozisyonunu şimdilik değiştirmemiş görünüyorsa da Kiliseyi oluşturan, var kılan piskopos ve rahiplerin Moskova Patrikhanesini eleştiren yaklaşımı yaygınlaştıkça bu değişim de gerçekleşecektir. Dolayısıyla Ukraynadaki Moskova Patrikhanesine bağlı olan Kilisede de bölünme başladı. Kiev Kilisesinin ayrılmasıyla Moskova Patrikhanesi Ukraynadaki cemaatinin yüzde 40ını kaybetmişti. Şimdi kalan cemaatinin de yarısını kaybetmek üzeredir. Kilise üzerinden de cemaatinin dost/düşman, tehdit ve sempati algıları da değişecek, milli kimlik algısı yenilenecektir. Dolayısıyla bu, Rusya açısından büyük bir jeopolitik yenilgi ve yumuşak güç kaybıdır.

Ortodoks Cemaatler İçin Makbul Adres: Fener Rum Patrikhanesi

Kirillin tutumu Rusya içerisindeki inanç grupları açısından da sorunludur.[5] Ukrayna halkını Rus milletinin bir parçası gören algı, konuyu kardeşin kardeşi öldürmesi ve Kilisenin de bunu onaylaması olarak görmektedir. Estonya ve Litvanyadakiler başta olmak üzere tüm dünyada ve özellikle Batı ülkelerinde olup da Moskova Patrikhanesinin manevi otoritesine bağlı kalan Kiliselerde de benzer bir huzursuzluk söz konusudur. Hatta İtalyanın kuzeydoğusunda bulunan Udinedeki Ukraynalı, Rus ve Doğu Avrupa göçmenlerinin

cemaatini oluşturduğu kalabalık bir kilise de Moskova Patrikhanesinden ayrılıp, İstanbuldaki Fener Rum Patrikhanesine bağlandığını açıkladı. Görülüyor ki diasporadaki Rus kiliselerinin peyderpey Moskova ile bağlarını kesmeleri ve Batının makbul gördüğü Fener Rum Kilisesi ile ruhani hiyerarşik ilişkiye girmesi söz konusu olacaktır. Bu tavırda, Rusyaya karşı basın yoluyla ve siyaseten yürütülen psikolojik harbin temel belirleyici olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Nitekim Batı medyası doğrudan Moskova Patrikhanesini hedef alan ve Rus Patrik Kirillin Putinin savaşına destek verdiği, Putinin ideolojisinin ana destekçisi olduğu, KGBden olduğu, Kilisenin devletin propaganda makinesi olduğu yönünde yorumlar yayınlamaktadır.[6] Batı ülkelerinde yaşayan Rusların kötü ilan edilen Putin ve Kirillden kendilerini ayrıştırarak bulundukları yerdeki huzurlarını korumalarının yolu, devam ettikleri kiliseleri değiştirmeleri ya da bu kiliselerin Moskova Patrikhanesi ile bağını kesmesidir.

Avrupadaki Ortodoks kiliselerin tek bir merkeze bağlanması çabasının yeni olmadığını da belirtmek gerekir. Avrupa Birliği ülkelerinin toplam nüfusunun yüzde 10u kendisini Ortodoks Hristiyan olarak tanımlamaktadır.[7] 300 milyonluk Ortodoks nüfusun yarısı Moskova Patrikhanesine bağlı Rus kökenlilerden oluşmaktadır, bunların bir kısmı da Batı ülkelerinde yaşamakta, kendi kiliselerine devam etmektedir. Benzer bir girişim Müslüman toplulukların tek bir merkezden yönetilmesi adına Avrupa Müftülüğü oluşturulması çabasıyla da gösterilmiştir. Müslümanların Avrupadaki mevcut nüfusunun 44 milyon olduğu düşünüldüğünde istikrarın sağlanması adına din/inanç gruplarının kontrol edilebilir, iletişimde kalınabilecek merkezlere bağlanmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu bir projedir, yeni değildir ancak Rusyanın saldırıları bu girişimler açısından hızlandırıcı etki yaratmaktadır.

Balkan Ortodokslarının Dizaynı

Fener Rum Patrikhanesinin karar organı Sen Sinodun (Ruhani Meclis), 9 Mayıs 2022 tarihli resmi toplantısında Ohri Başpiskoposluğunu tanıması,[8] Ukraynadaki ayrılıkçı kilise için 2018de yaptığına benzer bir girişimdir. Buradaki tanıma, şizmatikliğini (dinden saptığı kararı) kaldırarak kutsal daireye yeniden girişinin, yani kanonikliğinin restorasyonunun sağlanması anlamına gelmektedir. Kararın ikinci maddesinde Ohri Başpiskoposluğu ile Makedonya Ortodoks Kilisesi arasındaki idari sorunların çözümünün Sırbistan Ortodoks Kilisesine bırakıldığı ifade edilmektedir. Önemli bir ayrıntıdır ve Sırp Ortodoks Kilisesine bir anlamda tarafını seçme şansı verilmiştir. Zira Sırp Ortodoks Kilisesi, Ukraynadaki bölünme konusunda Moskovayı desteklemiş, ayinlerinde Fener Rum Patrikhanesini anmayı bırakmıştır. Ancak şimdi Ohri Başpiskoposluğunun tekrar dini hiyerarşiye girişini kabul etmemesi durumunda kendi yetki bölgesinde başkalarınca kilise kurulmuş olacaktır. Üstelik bir sonraki adım da Karadağda yeni bir kilisenin kurulmasıdır. Nitekim Karadağda da Sırp Ortodoks Kilisesine bağlı büyük kilisenin yanında köken olarak kendilerini Sırplardan ayrı gören Karadağlıların devam edebileceği yeni bir Kilise oluşumu söz konusudur. Fener Rum Patrikhanesi burada da devrededir. Stratejik bir hamleyle Sırp Ortodoks Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesinin hamlesini sürdürerek Ohri Başpiskoposluğunun kanonikliğe dönüşünü 16 Mayıs 2022de aldığı kararla kabul etmiştir. Hatta Ohri Başpiskoposluğunun otodefalisini 24 Mayıs 2022de kendisi vermiş[9] ve bir

nevi uzlaşı kutlaması olan ortak ayin tertip edilmiştir. Diğer taraftan Avrupa Parlamentosunun 9 Mart 2022 tarihli Tüm Demokratik Süreçlere Dış Müdahaleye İlişkin Kararında, Sırp Ortodoks Kilisesi, Rusya-Ukrayna arasındaki ihtilafta aktör olarak tanımlanmış, Avrupa karşıtı gündem geliştirmekle ve Rusyayı geleneksel aile değerlerinin koruyucusu olarak tanıtmakla suçlanmıştı.[10] Kısacası Sırp Ortodoks Kilisesi, durduramayacağı bir sürecin içinde yer almayı seçmiş ve pozisyonunu korumak istemiştir.

Fener Rum Patrikhanesi yine 9 Mayıs 2022 tarihli kararıyla, Hierapolis Metropoliti Anthonynin yetkisi altında olan Ukraynalı topluluk ve cemaatlerin bundan böyle Avustralya Başpiskoposluğunun ve Başpiskopos Makariosun[11] yetkisinde olacağına karar vermiştir.[12] Yani Kieve bağlı altı kilise Fener Rum Patrikhanesine bağlı Avustralya Rum Ortodoks Kilisesine bağlanmıştır. Alınan karar, Patrikhanenin Metropolit Filareti (Philaret Denisenko) hiçbir zaman Kiev Patriği veya Kiev Patrikhanesi olarak tanımadığını vurgulamakta ve Filaretin de Avustralyada Vicariate (vekillik) kuramayacağını belirtmektedir. Bu nedenle Avustralya Başpiskoposluğunun yargı yetkisi Avustralyadaki Ukrayna toplulukları için de geçerli olacaktır. Bu gelişmenin anlamı, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Avustralyada yaşayan Yunan topluluklara Ukraynalıları da cemaati olarak eklemesidir. Nitekim Fener Rum Ortodoks Kilisesinin ruhani yetkilerini kabul eden cemaati esasen Yunanistana sonradan bağlanan kuzey kesimleri ve adalardaki topluluklar ile dünyaya yayılmış Yunan diasporadır. Şimdi bu halkaya Ukraynalılar da eklenmiştir. Kaldı ki Ukraynalılar bir süre önce Moskova Patrikhanesinin manevi yetkisi altındaydılar. Kievdeki Kilisenin Moskova Patrikhanesinden ayrılması, Fener Rum Patrikhanesine bağlanarak sağlanmıştı. Şimdi halka genişletilerek bu kilisenin diasporadaki cemaati de Fener Rum Patrikhanesine bağlanmaktadır. Muhtemeldir ki Batı Avrupadaki 40 kadar kilisesi ve diğer diaspora Ukraynalıların kiliseleri için de benzer bir durum söz konusu olacaktır. Halbuki ilk başta Ukraynanın kendi milli kilisesi olacağı, Yunan Kilisesinin 1833te, Bulgar Kilisesinin 1870te, Sırp Kilisesinin 1879da, Romen Kilisesi 1885te olduğu gibi bağımsız/otosefal olacağı varsayılmıştı. Bu kararla Metropolit Filaretin Ukrayna Kilisesinin gerçekten bağımsız bir kilise olması adına verdiği mücadelenin sonuçsuz kalacağı mesajı verilmektedir. Demek ki Filaret hedefine ulaşamadı ve bir kurgunun, yeni bir dizaynın piyonu olabildi.

Sonuç

Kiliseler arasındaki yetki ve alan belirleme rekabeti, ABD ve Rusya arasındaki güç yarışının son evresinde çok daha belirgin hale gelmiştir. ABDnin Rusyaya karşı verdiği mücadele Kiliseler üzerinden okunmak istenirse Rusya Kilisesinin Batıdaki sınırlarının zayıflatıldığı söylenebilecektir. Rus Ortodoks Kilisesi Meclisinin 29 Aralık 2021de aldığı Afrika Otosefal Eksarhlığı oluşturma kararı inanç coğrafyasındaki değişimlerin Afrikada da süreceğini göstermektedir. Bu kez Rusya Patrikhanesi, İskenderiye Patrikhanesi yetki bölgesinde kiliseler kurmaktadır. Yeni dünya düzeni oluşurken Kiliseler arası ilişkiler ve cemaatlerin manevi merkezleri de yeniden kurgulanmaktadır.

İnanç coğrafyasının dizaynında Fener Rum Patrikhanesinin kullanılması başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Fener Rum Patrikhanesi, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına bağlı bir Türk kurumudur. Varlık nedeni sadece İstanbulda bulunan Rum kökenlilerin dini

ihtiyaçlarını sağlamaktır. Türkiyenin sorumluluğu da kendi azınlıklarının dini özgürlüklerinin yerine getirilmesini sağlamaktan ibarettir. Lozan Antlaşması önünde Batı Trakyadaki Türk Müftülerin (aslında Başmüftünün) statüsünden farklı bir statüsü bulunmamaktadır. Fener Rum Patrikhanesi ise Türkiyede kalmasına şartlı verilen izne aykırı şekilde hareket etmekte, Rusyadakiler hariç Ortodoksların manevi liderliğini Türkiyeye, İstanbula taşımaya çalışmaktadır. Hukuki statüsü böyle bir konumlanmaya müsait değildir ve bu durum, hukuki statüsünün değişimine dönük baskıyı da Ankaraya taşıyacaktır. Kuşkusuz ki böyle bir baskı Türkiyenin laiklikle ilgili düzenleme ve değerlerini de zorlayacaktır. Fener Rum Patrikhanesi ne Bizans ne Osmanlı döneminde sahip olmadığı bir statünün peşindedir; tarihinin her evresinde yetki bölgesi, içinde bulunduğu devletin sınırları kadar olabilmiştir. Şimdi ise tarihte olmayan bir konumu sağlamak adına Ukrayna, Makedonya, Karadağ devlet yetkilileri ile görüşmekte, ABD ve ABnin projelerinin de gönüllü parçası olmaktadır. Türkiyenin Batı Ortodoksluğunun tek merkezden yönetilmesini sağlamak gibi bir zorunluluğu, sorumluluğu ya da görevi yoktur. Başpapazlık statüsündeki Patrikhanenin de Türkiyenin sırtına böyle büyük bir sorunu yüklemeye hakkı bulunmamaktadır.

**Fotoğraf: Sırp Patrikhanesi, Makedon Ortodoks Kilisesinin Otosefali Statüsünü Tanıdı Ohri Başpiskoposluğu Kaynak*https://ocpsociety.org/serbian-patriarchate-recognizes-the-autocephaly-of-the-macedonian-orthodox-church-ohrid-archbishopric/*

[1] Bu kiliselerle ilgili sorun alanları için bkz. Gözde Kılıç Yaşın, "The Macedonian Church to Serve Building New Macedonian Identity", *Diplomatic Observer*, March 2019; Gözde Kılıç Yaşın, "Patrikhane, Atina, Moskova Çatışması Gölgesinde Yunanistanda Anayasa Değişikliği", 2 Ocak 2019, https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/patrikhane-atina-moskova-catismasi-golgesinde-yunanistan-da-anayasa-degisikligi ; Gözde Kılıç Yaşın, "Karadağda Devlet-Kilise Çatışması", *Diplomatik Gözlem*, s.98, Mart 2020; Gözde Kılıç Yaşın, "Pandoras Box In The Balkans", *Diplomatic Observer*, s.155, January 2021

[2] "Ukrainian Orthodox Church Breaks With Moscow Over War", *New York Times*, 28 May 2022, https://www.nytimes.com/2022/05/28/world/europe/ukraine-orthodox-church-moscow.html

[3] "Глава УПЦ помянул патриарха Кирилла в литургии как глава независимой церкви", 29 May 2022, https://ria.ru/20220529/tserkov-1791577331.html?in=t

[4] "ЖУР НАЛ Священного Синода от 29 мая 2022 года", 29 May 2022, http://www.patriarchia.ru/db/text/5931468.html

[5] PEW Araştırma Merkezinin verilerine göre Rusyada halkın %71i ve Ukraynada ise halkın %78i kendilerini Ortodoks olarak tanımlamaktadır. Bkz. "Split between Ukrainian, Russian churches shows political importance of Orthodox Christianity", 14 January 2019, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/14/split-between-ukrainian-russian-churches-shows-political-importance-of-orthodox-christianity/

[6] "Why is Russias church backing Putins war? Church-state history gives a clue", 21 March 2022, https://theconversation.com/why-is-russias-church-backing-putins-war-church-state-history-gives-a-clue-178732 ; "Putins war creates schism in Russian Orthodox Church", 1 May 2022, https://www.cbsnews.com/news/putins-war-russian-orthodox-church/

[7] Mayıs 2019da gerçekleştirilen "Discrimination in the European Union" konu başlıklı *Eurobarometer* çalışması için bkz. https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251

[8] "Phanar: Yes to the recognition, no to Macedonia for the Archdiocese of Ohrid", *Orthodox Times*, 9 May 2022, https://orthodoxtimes.com/phanar-yes-to-the-recognition-no-to-macedonia-for-the-archdiocese-of-ohrid/

[9] "Patriarchate of Serbia recognizes the autocephaly of Archdiocese of Ohrid", *Orthodox Times,* 24 May 2022, https://orthodoxtimes.com/patriarchate-of-serbia-recognizes-the-autocephaly-of-archdiocese-of-ohrid/ ; "Ecumenical Patriarch: The Concelebration in Belgrade is a great event", *Orthodox Times*, 23 May 2022, https://orthodoxtimes.com/ecumenical-patriarch-the-concelebration-in-belgrade-is-a-great-event/

[10] "Foreign interference in all democratic processes in the European Union", European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation (2020/2268(INI)), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0064_EN.pdf, accessed on 27/03/2022

[11] Makarios Griniezakis, "New Archbishop Makarios arrives in Australia to a huge warm welcome", https://greekcitytimes.com/2019/06/19/new-archbishop-makarios-receives-a-warm-welcome-on-arrival-to-australia/

[12] "Archbishop Makarios receives Ecumenical 'vote of confidence' to take Ukrainian parishes under his wing", *Neos Kosmos*, 13 May 2022, https://neoskosmos.com/en/2022/05/13/news/community/archbishop-makarios-receives-ecumenical-vote-of-confidence-to-take-ukrainian-parishes-under-his-wing/ ; "Archbishop Makarios of Australia is the shepherd of all Ukrainian parishes in Australia", *Orthodox Times*, 9 May 2022, https://orthodoxtimes.com/archbishop-makarios-of-australia-is-the-shepherd-of-all-ukrainian-parishes-in-australia/

Yazar Hakkında :

-

Atıfta bulunmak için: YAŞIN, Gözde KILIÇ. 2026. "YENİ DÜNYA DÜZENİNDE İNANÇ COĞRAFYASI DİZAYNI: ORTODOKS BÖLÜNMELER." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2022 / 13. Haziran 09. Erişim Kasım 22, 2026. https://avim.org.tr/public/tr/Analiz/YENI-DUNYA-DUZENINDE-INANC-COGRAFYASI-DIZAYNI-ORTODOKS-BOLUNMELER

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır